



## ÁTJÁRÓK A FÉNYMÉDIUMOK KÖZÖTT

*A fotográfiától az elektrográfián át a harmóniagömbig*

„[A művész] maga is »médiummá« válhat: közvetítő közeggé gondolatai és az azokat befogadók mondandója és a mondandót értelmezők között. Napjainkban, amikor minden megkérdőjelezhető és idézőjeles, amikor a műfajok korlátai, határai eltűnőben és átalakulóban vannak, különösen fontosá lesz az utóbbi értelmezés. A személyesség dominálása, a művészet mint önmaga felmutatása, a kitárulkozás még akkor is erősödőben van, ha néhány alkotónál látszólag ellenkező előjelű folyamat tapasztalható. Hiszen a visszavonulás, az önmitoszok tudatos felépítése épp a művész, a személyiség médiumszerepét erősíti, önmaga közvetítő feladatát hangsúlyozza. Az új médiumok új szereplehetőségeket jelentenek.”<sup>1</sup>

A fenti sorokat Petőcz András írta több mint három évtizeddel ezelőtt a *Médiom-Art* kiadvány előszavában.

Kompozíció és improvizáció együttesen *komprovizáció*. A kettő minden alkotásban elválaszthatatlanul jelen van, előadások, művek, írások kapcsán. Az átjárók, az átjárási lehetőségek, a mediális szerepek és technikák jelentősége felerősödik. Valamit elhagytunk, de valahová még nem érkeztünk meg.

A Magyar Elektrográfiai Társaság 2022-es Art Marketen látható kiállításából, válogatott műveiből kerülnek ezen a helyen kiemelésre példák a szövegben felbukkanó gondolatokhoz.<sup>2</sup>

Valamilyen rendszer felvázolása, segítségül hívása a gondolkodás szolgálatába állhat. Művek címei – és így talán esszenciájuk – koordináták mentén is felvázolható. A kiindulási ponttól felfelé (y) haladva, a MET művészeitől példákat kiemelve, az *Alagút*, a *Sikátor*, a *Korridor*, aztán szünet következik a felfelé tartó képzeletbeli vonalon, és legfelül a *Fénykatedrális* és a *Lélek* képcímek helyezhetők el. A felfelé haladás a földtől való elrugaszkodást is jelentheti. Vízszintes irányba (x) a kezdőponttól haladva, a szín, forma, tér tényezőkre fókuszálva a *Kék átjáró*, az *Átjáró az őszbe*, az *Ahogy kint, úgy bent...!* és az *Átjáró tornádó* a műcímek sora. Nem emelkedünk fel, viszont térben egyre elmozdulunk, talán a fény felé. Kissé önkényes, szubjektív ez a vázlat. Talán vizuálisan elképzelhető, és kiindulásnak is használható.

1 *Médiom-Art. Válogatás a magyar experimentális költészetből*, szerk. FRÁTER Zoltán – PETŐCZ András, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990.

2 *Átjáró*, A Magyar Elektrográfiai Társaság kiállítása, Art Market, Bálna, Budapest, 2022. október 6–9.



Fotóalapú elektrográfiák az Art Marketen, a MET standján, 2022

Másfajta „rendteremtési kísérlet” lehet akár az, aminek kapcsán példákat csatolunk korstílusokhoz, technikákhoz, összetett művészeti problémakörökhöz. A posztmédiá és a hibrid technika között szorosabb kötelék vázolható fel.

Koppány Attila *Sikátor* (2022) című műve kapcsán elválaszthatatlanul összeolvadnak a korábban igen jól felismerhető mediális megjelenések, mint például a fotó(szerűség) és a grafikai megjelenés. A fúzió hibrid megjelenést hoz létre. Tooth Gábor (TGA) *Ipari táj* (2022) című nyomata fotografikus megjelenésével összhangban mégis elbizonytalanítja a nézőt, hogy mi a *valódi* és mi a *csinálmány* a képen. A hibrid technika szintén előtérbe kerül Paczona Márta *Átjáró* (2022) című digitális nyomata kapcsán, ahol viszont a mediális elemek sajátosságai, annak ellenére, hogy összképet alkotnak, mégis valamilyen formában elkülöníthetők. Bodor Anikó *Átjáró tornádó* (2019) című alkotása Paczonához hasonlóan ötvözi a különféle médiumokat, szerkeszti egybe azokat a digitális platformon.



Bodor Anikó: *Átjáró tornádó*. C-print, 2019

Ugyanazokat az elektronikai eszközöket, hardvert és szoftvert használják az irodában és a művészek stúdiójában is (vö. Lev Manovich írásaival), mégis a cél és a végeredmény teljesen más. A művész kimotozza megszokott kerékvágásából a médiumhasználatot, nem rendeltetésszerűen használja az apparátust (vö. Vilém Flusser írásaival). A technomédiumok művészeti világában karakteresen megfigyelhető ez az attitűd, főleg a kísérletező alkotók körében. A fotográfia, film, xerox, fax, röntgen, videó, CT, számítógép stb. nem a művészek számára jött létre, hanem leginkább az üzleti világ profitnövelő segédeszközei közé tartoznak. A művészek az első perctől kezdve lecsaptak az új eszközökre, és képességeik ellen játszottak, dolgoztak. Így született meg például a videóművészet is. Nam June Paik „tönkretette” mágnesével először

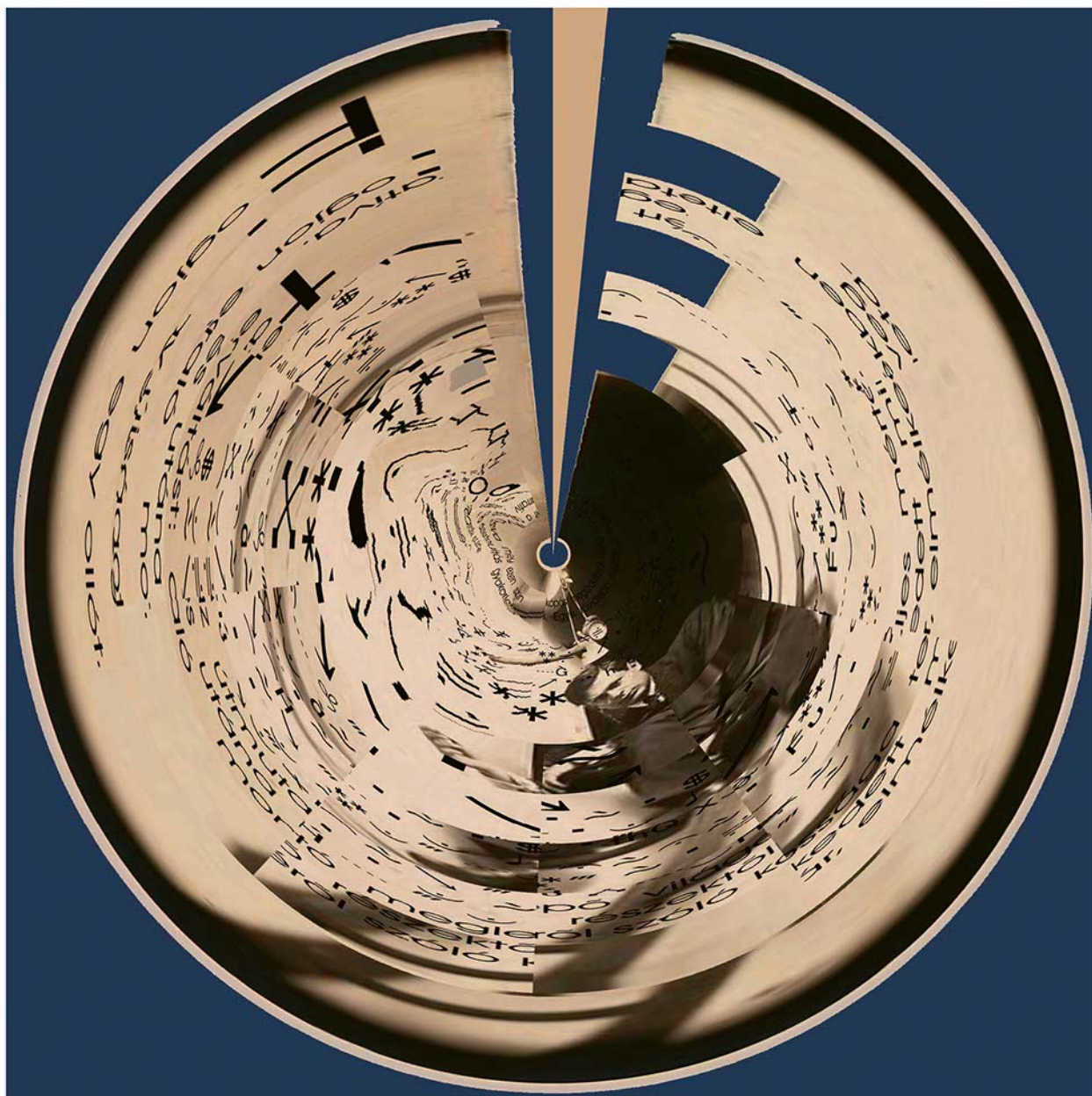
a televízióadást, majd a videóképet és az elektronikus hangot. Ő és mások mérnökök bevonásával megalkották a különféle videoszintetizátorokat, ezzel összefüggésben, párhuzamosan magát a videóművészetet is. Ezeknek az összetett analóg eszközöknek bizonyos fokú leszármazottaival, digitális applikációival, szoftvereivel találkozunk a kiterjedt piacon napjainkban is (például Adobe After Effects). Mind az analóg, mind a digitális elektronikus megoldásoknak megvannak az előnyei és a hátrányai is.

A „hiba esztétikája”, a glitch tehát alapvető kiindulás a művészek alkotói metódusában. Károly Zöld Gyöngyi *Re-XGZ-01* (2016) című munkája a monitorra jellemző, felerősített hibás megjelenésre építi vizuális jellegét. A médiaarcheológiai szempontú emlékfoszlányok újabb rétegek olvasását, bevonását teszik lehetővé az érzékeny szemű és gondolkodású néző számára.

Az *xy* koordináta ismételten alap lehet a rendteremtési kísérletben. Kiindulási pont a fénykép természete lehet. A másolás, a reprodukciós képesség a fotográfia egyedi sajátosságának esszenciája. Fontos kiemelni, hogy a fotográfia kettős természettel rendelkezik: reprodukció, de egyben manipuláció is. A kinti látható, tehát szemmel tapasztalható valóság bizonyos szempontú mechanikus leképezése ez a médium. Ami például a negatívra kerül, annak az expozíció idején ténylegesen „ott kell lennie”, és ezt az apparátus mechanikusan (habár ember által kitalált, alkotott módon) rögzíti. Ugyanakkor az ember, aki az egészet irányítja, folytonos választások kapcsán távolítja el az „eredeti” látványt hű megjelenésétől. Kép születik, ami bekeretez, kiemel (kompozíció), és ami redukál, torzít, modifikál (szín, felbontás, objektív – ami nem is „objektív”, felbontás stb.). A készítő a fotográfia kikerülhetetlen „képességein” túl is (apparátus) tovább absztrahál. A valóság illúzióját kelti egy kétdimenziós, bekeretezett felületen, ebből következőleg csupán csak valószerű lehet. A reprodukciós képesség a fotószerű fotóknál szembeötlő, mint például a dokumentumfotóknál, míg a „művészi” fotónál a *csináltmány* eltakarja az említett megjelenést. A digitális világban például a már érintett posztmediális/hibrid szemlélet felülírhatja az említett megállapításokat. Eltűnik az eredet, így semmi sem lehet már bizonyos, hihető, felfedhető stb. A pixelekre mint legkisebb egységekre lebontott világ bármilyen módon újrendezhető, és a fotorealizmus újabb és újabb „segédeszközei” segítik az új valóság megalkotását, az átfogó virtuális valóságot. Az analóg korban a technika kapcsán még volt, van valamennyi esélyünk arra, hogy felfedjük a manipuláció kiindulását, folyamatát.

Tehát képzelt koordinátánk kiindulási pontja a másolás, a fotográfia természetéből, gyakorlatából indul ki. A horizontális tengely ebben az esetben a már érintett „távolodás” mértéke a „valóságtól”, lényegében az absztrakció milyenségének foka. Egyre jobban távolodunk a felismerhető, megnevezhető valóságtól vagy attól, amit annak vélünk. Technikai szempontból a fotószerűségtől a manuális beavatkozások, akár a rajz növekvő mértéke felé haladunk. A folyamat összehozható a hiba esztétikájával is. Egyre nagyobb hangsúly esik a tárgyalt lehetőségekre ebben a vonatkozásban is, így a hibrid jelleg is erősödhet. A végpont a konkrét művészet, ahol már minden „csak” önmagára utal, elvesznek a megnevezhető, a kinti valóságra vonatkoztatott fogódzók.<sup>3</sup> Ez az a pont, ahol az absztrakció átvált valami más minőségbe. A távolodás a kiindulási ponttól egyre jobban metafizikai síkra transzponálja a képet, a művet. Az első fázisban a montázs, mint gondolkodás erősödhet, majd a már érintett modifikációk határozzák meg a jellegét,

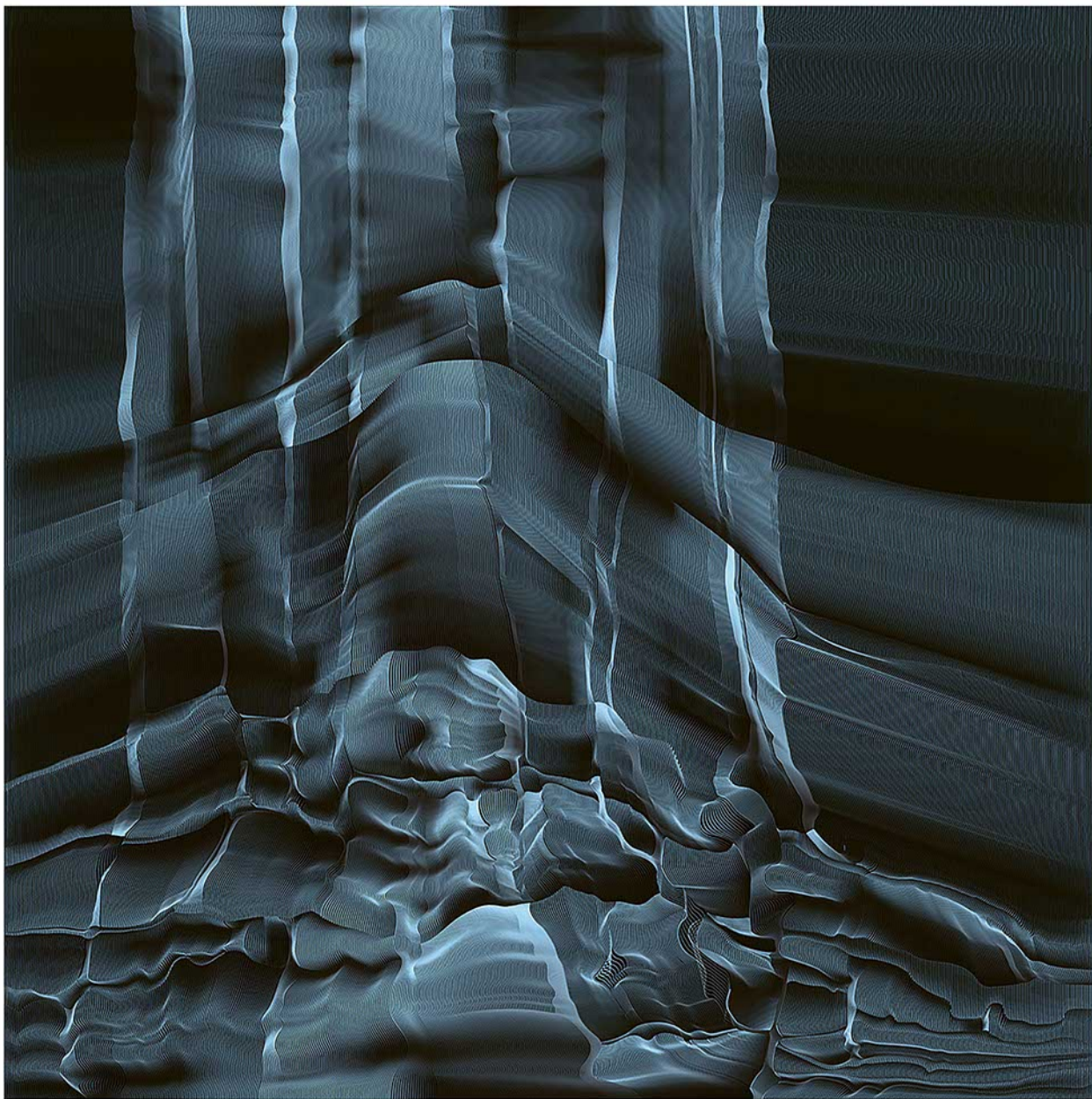
3 A témához kiváló összefoglalás: SZOMBATHY Bálint, *A konkrét költészet útjai*, Képirás Művészeti Alapítvány – Szigetvári Kultur- és Zöld Zóna Egyesület, Kaposvár-Szigetvár, 2005.



HAász Ágnes: *Dada útmutató 1.* Giclée print, 2021

majd a vizuális elemek mint a mű tárgya válnak építőelemmé. Néhány példa ehhez a vízszintes irányhoz a következők lehetnek. HAász Ágnes *Dada útmutató 1* (2021) printje fotóalapú elektrográfia,<sup>4</sup> ahol

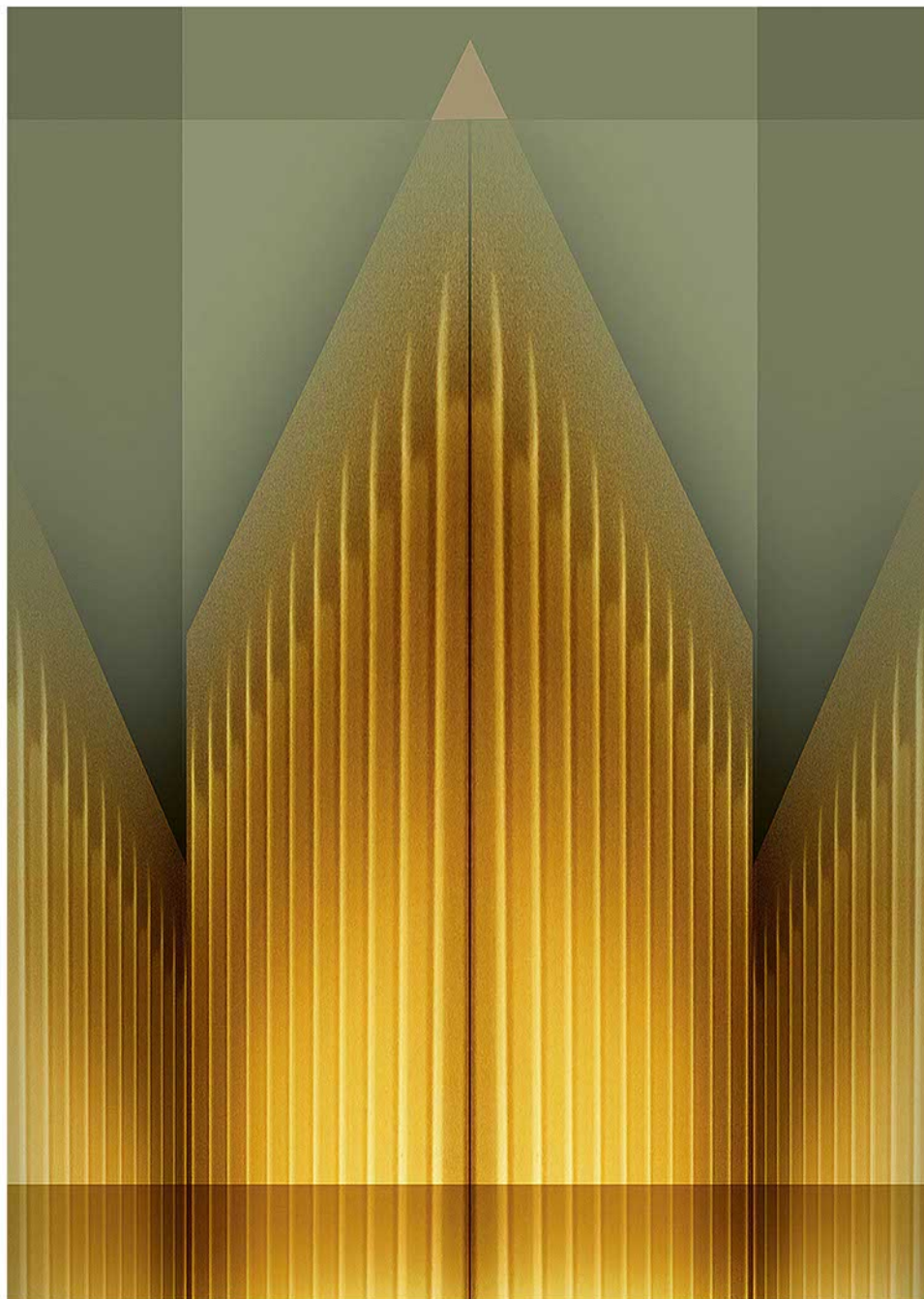
4 A fogalmak tisztázásához segédlet: Kováts Borbála, *Az elektrografika és az elektrográfia*, Arnolfini Szalon Esszéportál, 2012. 08. 26. <http://szalon.arnolfini.hu/kovats-borbala-az-elektrografika-es-az-elektrografia/> (Utolsó letöltés: 2024. 02. 24.)



Csízy László: *Folyékony tér*. Giclée print, 2019

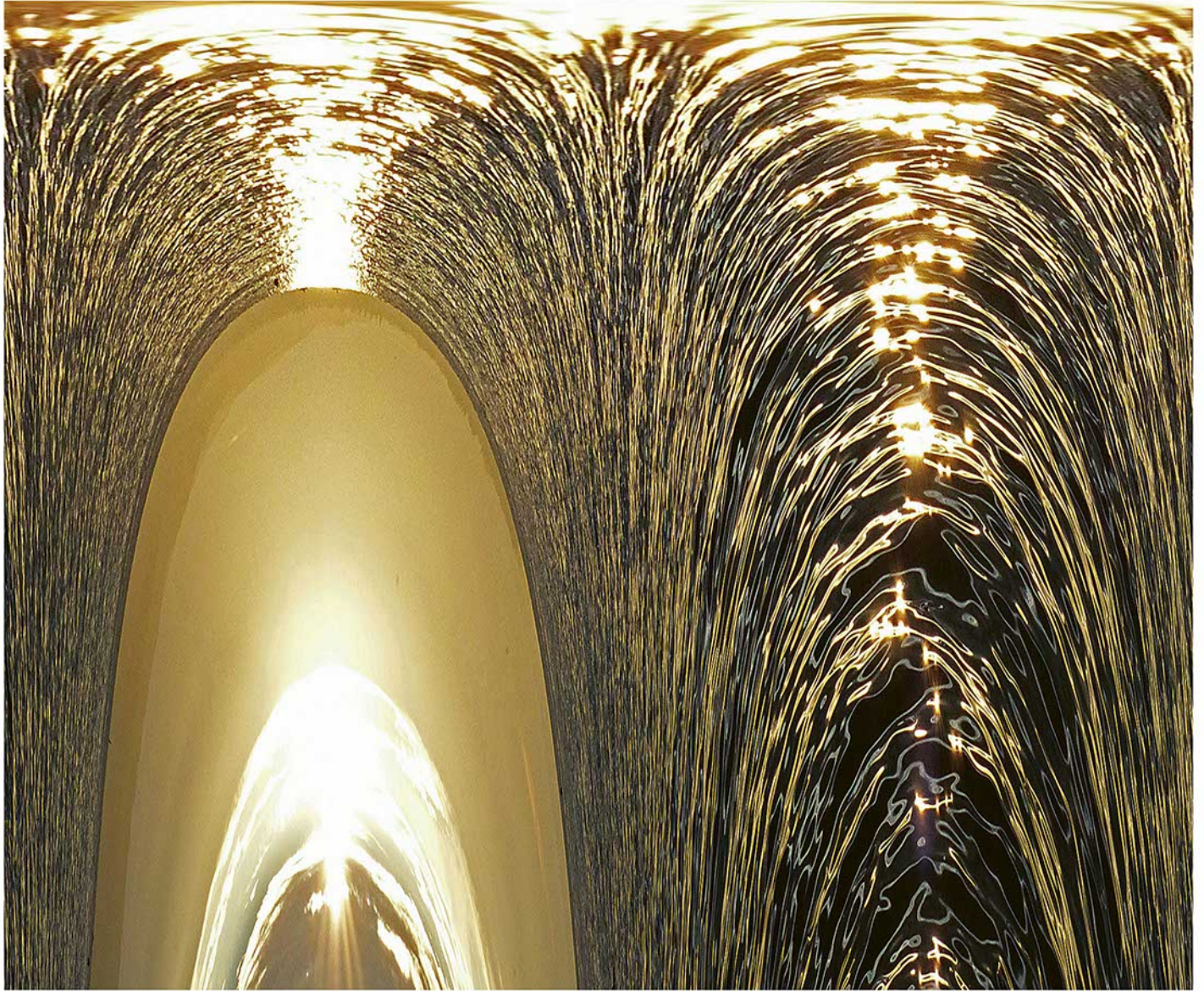
a fotóalap a mű egyik layereként megmarad. Ez az olvasat egyik szintje, de az egész lényegét a sajátos modifikáció alkotja, ahol is a „körbe torzítás és kimetszés” vizuálisan teljesen más síkra transzponálja a kiindulást. A gesztus meghatározóvá válik.

Ebben az irányban az egyik végpontot Csízy László munkái alkotják, amelyek kapcsán az „elektronikus fény nyomhagyása” rajzolja ki az egyedi vizuális világot.



Lonovics László: *Fénykatedrális*. Számítógépes grafika, 2022

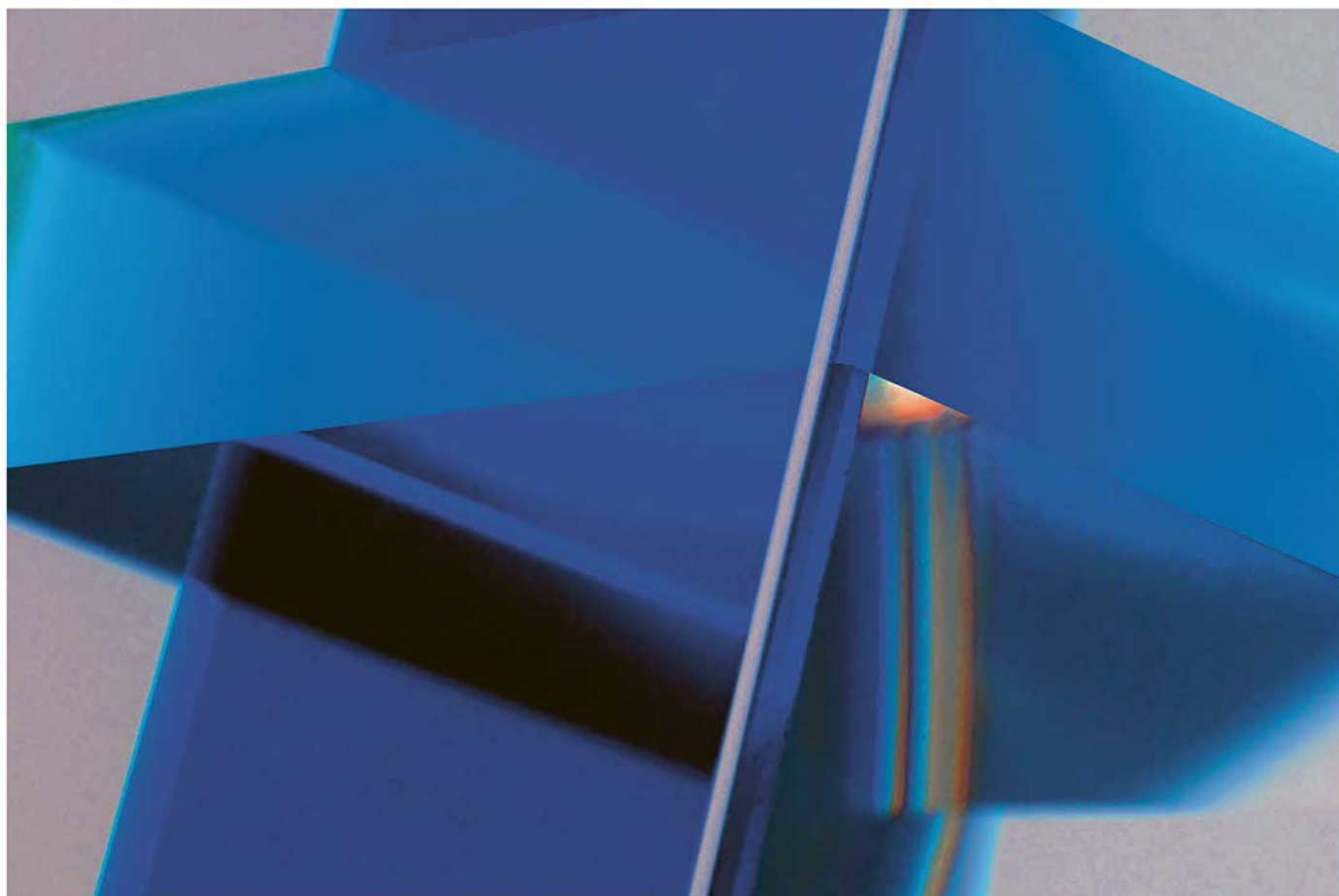
A másik közeli végpont ezen a koordinátán Lonovics László művei. Ezek a fotókból kiindult képek teljesen elvesztik eredetüket. A számítógép világában konkrét művek születnek az alkotó keze alatt, ahol a fény önmaga válik főszereplővé.



Lieber Erzsébet: *Átjáró*. Digitális print, 2022

A képzeletbeli rendszerünkben a függőleges tengelyt szintén a fotográfiát definiáló pontból indíthatjuk. Ahogy távolodunk a kiindulástól, a tér/beliség, a tér-idő, majd végül az időn túli minőségek kerülnek előtérbe. Természetesen a kategorizálás valamennyire önkényes, esetleges, szubjektív. Egyféle „felemelkedés”, vertikális absztrakció az út, ami szintén a konkrét művészetet irányozza meg. Ami ezen a ponton izgalmas a „kreált” fény szempontjából, az a már említett „önmagára” reflektálás, amikor semmi sem utal valami másra, minden önmaga konkrétságában jelenik meg. Lieber Erzsébet, habár szintén egyértelműen fotóból indul ki, a korábbi néhány példához hasonlóan teljesen „átírja” a kinti, látható valóságot.

Teheti ezt másokhoz hasonlóan, a feltárulkozó hibrid technika alkalmazásával. A fényképezés természeténél maradván karakteres példa az „egyszerű léptékváltásra” Botos Péter makrofotográfiája, ahol szintén egy teljesen új, sosem látott világ születik meg.



Botos Péter: *Kék átjáró*. Makrofotográfia, 2022

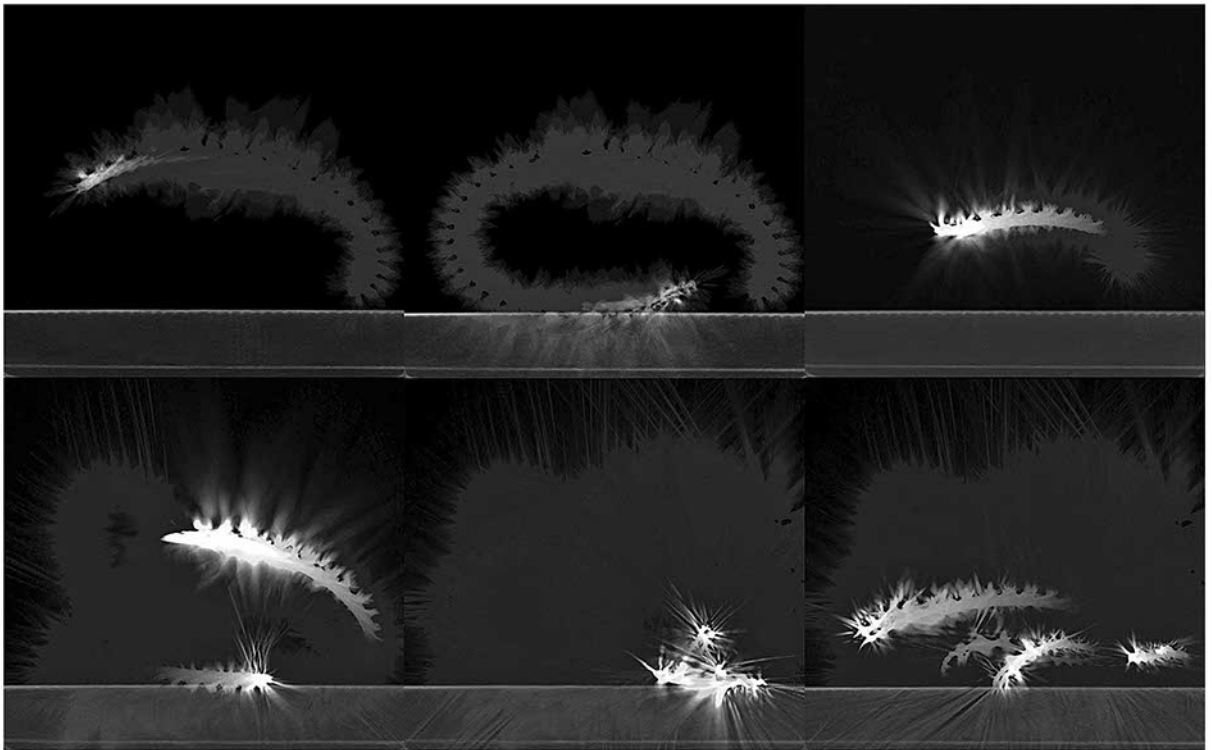
További kiemelés az elektronikus fény „főszereplésére”, ahol a mű tárgya, témája, technikája egybeesik, Németh Kassa Gábor (*Hexotroninverzum*, 2022) és Nagy Krisztián – Molnár Csaba fényobjektje (*Alagút*, 2022).

Szín és fény elválaszthatatlanul együtt „utaznak”. E sorok írójának klasszikus és kortárs festők műveinek átalakításával nyert konkrét, hibrid technikájú sorozata a „szín-fény-zene a szemnek” hármasságában közelíthető meg.

Miért lehet beszélni „fény médiumokról”? Az elektromosság változásai, hibái és hatásai „fénynyomatokban” realizálódnak, melyek lehetnek papíralapúak, de megjelenhetnek monitoron is. Maga a fény elektromos sugárzás. Ide kapcsolható a fotográfia, a fénymásoló, a fax, a CT, az elektrográfia, a videó és a ma már jóformán mindent átfogó digitális megjelenés megamédiája is.



Gyenes Zsolt: *Korszakok színei* – Kesperü Ilona színskálája. Hibrid technika, 2022



Szigetvári Andrea: *CT. Élő elektronika*, interaktív mű. CT-animáció: Gyenes Zsolt, 2010 (állóképek)

Az  $x$  és  $y$  koordináták mellé kívánkozik a  $z$  is. Azontúl a tér-időben való mozgás további esztétikai megfontolások, tulajdonságok bevonását feltételezi. A tökéletes „harmóniagömb megélése” álmaink, vízióink és talán megvalósított virtuális valóságaink mentén jelenhet meg. A jelen és közelmúlt számtalan meglepetéssel, új lehetőséggel szolgálhat még az elektronikára épülő fény-szintéren. Érzékszerveink egysége, a különféle modalitások elválaszthatatlan kapcsolata a művészetben is újból fókuszba került. Köszönhető ez leginkább az egyesítő erejű elektronikus-digitális megoldásoknak, technikáknak, akár egy új „harmóniagömbnek”.

*„A levegő telis-tele volt zenével. [...] [H]a Richard csak kicsit is elfordította a fejét, mindig új és más zenét hallott, de minden újabb zene tökéletesen harmonizált a levegőben mellette úszóval. [...] Agyában kavarogtak a képek, ahogy átömlött rajta a millió és millió hátborzongató futam. [...] [A]z egész egyetlen hatalmas, szétrobbanó harmóniagömbbé állt össze...”*

(Douglas Adams, *Dirk Gently holisztikus nyomozóirodája*)

GYENES ZSOLT